

Les millors obres de les lletres gironines (80)

El conjunt de narracions que constitueixen el que podríem considerar el període polinèsic d'Auro-ra Bertrana forma un dels aplecs de proses de vi-atge més suggerents de la literatura catalana del primer terç del segle XX malgrat alguna opinió contrària al seu valor literari, com la de Vicenç Pagès Jordà, que l'etiqueta d'autor menor. No entrem a valorar literàriament aquesta prosa, només deixem constància de la seva significació ateneit el gran eco de públic i de crítica que va despertar al seu moment, i més enllà del fet d'in-cloure fotografies de noies en *topless* com raona Pagès justificant l'èxit de *Paradisos oceànics* (1930) dels que ja ens ocuparem (*Dominical del Diari de Girona*, 31 de desembre de 2022). L'auto-ra té bones crítiques i darrerament ha tingut una embranzida amb molts treballs que s'han ocupat de la seva vida i obra i de reedicions amb una pro-fusió que la situen com a autora no menor.

Destaquem de les moltes obres les aportaci-ons de Catalina Bonnin *Aurora Bertrana. L'aven-tura d'una vida* (2003), Neus Mercadal amb *Au-rrora Bertrana, periodista dels anys vint i trenta* (2007), d'Adriana Bàrcia *Avui us parlaré* (2019) i, molt especialment, el volum de les actes del Simposi Internacional dedicat al pare (Pruden-ci Bertrana) i la filla a l'IEC (2018), que va editar la Institució de les Lletres Ctalanes i el Depart-ament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, amb contribucions referides a la visió de les illes mítiques del Pacífic de Bertrand Lévy, Adriana Bàrcia, Marta Vallverdú, Sílvia Roig... que ens fan conèixer l'aportació dels Bertrana des de diver-sos enfocaments.

Arran l'encàrrec professional que rep el seu marit, el matrimoni viatja i romandrà a les illes del Pacífic del 1926 fins el 1929. A la tornada, Aurora Bertrana publica diversos articles, que seran la base dels *Paradisos oceànics*, farà confe-rències i més enllà dels textos periodístics de vi-atge farà prosa de ficció, seguirà escrivint des-tacant *Ariateea*, que guanya el premi Fastenrath (Alguer, 1961) i publica en la molt desconeguda «Col·lecció Popular Catalònia» a la sobrecober-ta «Nova col·lecció lletres» a la tripa de l'editor Albertí a començaments dels seixanta. De Ber-trana hi publicà a més d'*Ariateea*, *La nimfa d'ar-gila* i *Tres presoners* al costat de Pere Calders, Manuel de Pedrolo, Joaquim Amat-Piniella, Jo-sep M. Espinàs, Rafael Tasis fins a una seixante-na de títols en la col·lecció dita.

En aparèixer *Peikea* el març del 1934, ho fa en un ambient d'expectació. La Humanitat abans de llegir-la anuncia que serà tot un èxit: «Obra cridada a figurar entre les més llegides i comen-tades de totes les que apareixeran enguany». Avui, gairebé un segle després, manté una actu-alitat encara espectacular i és que el mar d'esca-tes, albades i crepuscles, roigs i carbasses, tot un món que ens és tan difícil, als europeus, de veu-re de viu en viu, com el raig verd del sol en fon-dre's amb el mar com explica el novel·lista fran-cès Jules Verne en la novel·la *Le rayon vert*. Neus Real parla del filó polinèsic en l'estudi que ded-ica a la vessant periodística de Bertrana amb menció dels articles i en reproduïeix també una selecció. Així a *La Nau, Mirador, La Publicitat, L'Opinió*... Bertrana publica comentaris descrip-tius, textos autobiogràfics i, és clar, narrativa de ficció basada en la fructífera estada, per la capa-citat d'observació, la vivència d'un món que desapareixia i s'esvaïa als seus ulls i l'explica

Peikea i altres contes oceànics/Ariateea

Sorra blanca, sol tòrrid, palmeres oscil·lants... un somni, en l'imaginari occidental. Tot un món d'encís somiat que esclata en la pintura, la novel·la, el cinema, tot oblidant els esculls tallants, les tempestes paoroses, l'aïllament social, l'enfonsament dels illots i atolons pel canvi climà-tic... Cara i creu. Anem a la cara. Aurora Bertrana visita les illes del paradís del Pacífic i les descriu molt bé.

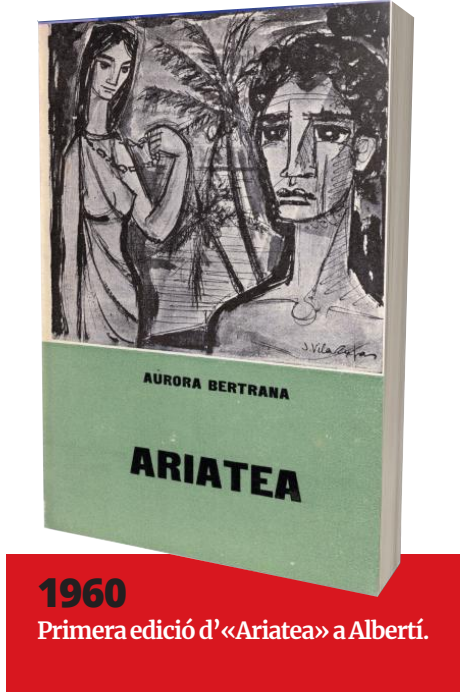
La fascinació dels tròpics, de la sublimació al realisme

✍️ Josep Maria Figueres

1934

Primera edició de «Peikea»; la sego-na serà el 1980 a Pleniluni.

1960

Primera edició d'«Ariateea» a Albertí.

2007

Estudi de Neus Real sobre la perio-dista (Fundació Valvi).

2019

Edició del volum que aplega les con-ferències (Diputació de Girona).

amb capacitat analítica. El 1931, a *L'Opinió*, publica un text titulat «On és el salvatge» i agafa la definició d'un diccionari de referèn-cia aleshores, el Pal·las, que qualifica el sal-vatge «d'home dur, neci, baixà» i ella s'hi opo-sa. Nosaltres sempre ens hem oposat a la de-finició encara en boga. L'IEC ho fa com a ho-me brutal i sense refinaments. El salvatge és el civilitzat que permet la fam dels infants, la mort dels adults pobres i la indiferència a la injustícia, els salvatges maoris eren tot el contrari: obertura al món, hospitalitat al mà-xim, rebutjar la dona a qui visitava la llar era una ofensa pel marit i de Rousseau amb el seu bon salvatge fins avui l'aportació d'Aurora Bertrana quedarà no només com una singu-lar d'una inquieta femina sinó com una relle-vant d'una persona sagaç i escriptora de raça.

Tot i els estudis, la visió global de conjunt sobre l'autora encara és pendent. Els materi-als, conservats a la Universitat de Girona, del seu fons personal, el que va escriure, del pri-mer volum de les memòries fins als esbor-ranys i originals dels textos, les publicacions, llibres i articles, col·laboracions i cartes, ens permeten de veure una escriptora sobre la qual no està pas tot dit com palesa aquesta mateixa novel·la curta, o conte llarg tant se val, *Peikea*, que amb els altres contes són una visió diguem-ne innovadora i creativa, d'una mirada vers el desconegut on apareixen ele-ments antropològics, com l'hospitalitat ma-orí, la religió amb el gran sacerdot Tepenua-tea...i on excel·leix Bertrana és en les descrip-cions, la recreació d'ambients i tot salpebrat amb el toc d'escabrositat –canibalisme, se-xualitat...– que configuren el recull de contes com una obra de molt bon llegir. Sempre amb el toc de la situació sorprenent, un mort en la cerca de la escultura d'una divinitat del grup, els comentaris sobre el vaixell de guerra que topà amb els esculls i restà allà com un mo-nument a la incompetència tècnica malgrat la *grandeur* de la marina bèl·lica en contrapo-sició a les humils piragües... El món de les illes vist per una escriptora que vol retenir l'ahir amb la mirada d'un present que avui també ens és història preservada gràcies a la parau-la.

«Tenia la vista fixa en les onades, com hip-notitzat per aquell moviment constant, per aquell xipolleig de l'element líquid. S'hi ti-raria, s'hi rebolcaria, hi enfonsaria el cap, s'hi refrescaria el rostre.

Així que fou de cap a mar es sentí tot re-viscolat. Dins l'aigua, els seus braços i les seves cames eren elàstics i lleugers. Neda-va amb parsimònia a l'entom de la piragua, respirava fondo, enfonsava el rostre en l'aigua, tornava a respirar...

No havia capbussat mai dins el mar lliu-re. Practicà un ràpid moviment endavant i entrà de cap a l'aigua. En una mena d'em-briaguesa, fendia les capes submarines, avall, avall. A poques braces de la superfície la claror començava a tamisar-se, prenia tons glaucs que s'apagaven ràpidament. L'espectacle era nou i sorprenent: no hi havia ni peixos, ni algues, ni coral: un abis-me incommensurable d'aigua, perfecta-ment i esferèïdorament desert.

Maruru s'endinsà encara en l'oceà: la llum desapareixia per instants. Ja les om-bres l'embolcallaven. Començava a sentir, com una llosa, el pes de l'aigua damunt seu.

S'afanyà a emergir i la primera impres-sió que rebé de la claror del cel i de l'aigua fou un profund encantament: tot era blau i lluminós, feia goig de tornar a contemplar-ho!

Però la seva benaurança no durà més que un breu instant: la piragua havia desa-paregut. No comprenia qui la hi podia ha-ver robada i tampoc que l'embarcació aconseguís de navegar sola sense ningú a bord. Imità els peixos voladors; arquejà el cos i el projectà fora de l'aigua dues, tres o quatre vegades, fins que la descobrí al lluny. Era com una petita taca fosca en re-fulgència de l'oceà.

Maruru començà de nedar en aquella direcció; bracejava i pernejava, impulsava el seu cos amb enèrgiques vinclades de ro-nyons.

No apartava l'esguard de l'embarcació, i de sobte descobrí que n'era sempre a la mateixa distància. Un corrent se l'enduïa mar enllà.

Aurora Bertrana parla de la Polinèsia

Convidada pel president de l'Ateneu de Giro-na Carles Rahola, Aurora Bertrana pronuncia una conferència, el maig del 1931, sobre la Po-linèsia oriental. *L'Autonomista* la destaca a primera pàgina a cinc columnes i gràcies a Adriana Bàrcia la coneixem en el volum que va curar amb un aplec de conferències de l'escriptura. És *Avui us parlaré*, que aplega parlaments públics del 1930 al 1967 a la col·lecció «Josep Pla» de la Diputació de Giro-na. En aquest parlament, la filla de Prudenci Bertrana fa una vívida vivissecció del compor-tament dels aborígens illencs i els aspectes més excitants i desconeguts com el canibalis-me, els tatuatges, el comportament sexual obert, la indumentària... Eren exposats da-

vant un públic encuriosit encara davant els misteris del present. De l'estada, amb el seu marit, els anys finals de la dècada dels vint en treu conclusions pertinents, afirma: «França va prendre possessió de dites illes el 1842, i des d'aleshores tot ha canviat profundament per als indígenes. (...) Els missioners protes-tants que hi havien desembarcat abans no aconseguiren gran cosa respecte a perfeccio-nament moral i religiós. Pel que toca als fran-cesos, malgrat la seva colonització respectu-osa i comprensiva, es pot dir que han contri-buït més aviat a la despoblació i a l'empobri-ment d'aquestes illes. Han encomanat a llurs habitants tota mena de malalties, els han mostrat tota mena de vicis i els han despullat

Un fragment El mar omnipotent

Aurora Bertrana escriu que els naturals de les illes protagonistes dels seus contes i novel·les curtes tenen el mar consubstancial amb la seva vida, com els europeus la terra. Maruru segueix un amor, un desig, una dona, Ariateea, i en piragua va a la recerca d'una goleta en la immensitat i el mar no li feia pas por.

El cor de Maruru glatia amb una rapide-sa desenfrenada; li faltava la respiració. Es va ajeure un moment de cara al cel amb els braços estesos, respirà fondo vuit o deu ve-gades, i començà nou a nedar.

Un tuamotú no ha de cedir mai davant el mar, ha d'ésser més fort que el mar. Però les forces l'abandonaven i, per primera volta a seva vida, un gran sanglot li esclatà a la gorja. Sentia una pietat infinita de si mateix davant la seva impotència, i alhora una vergonya, també infinita, en dubtar de les seves forces.

Estirà els braços i les cames, es deixà empènyer pel corrent. Però el corrent l'apartava de la piragua qui sap si per unir-s'hi més endavant, tal volta per allunyar-l'en per sempre.

Encara que s'esforçava per avançar, no notava que la distància disminuís. Llavors va decidit cloure les parpelles i obrir-les solament al cap de deu o dotze braçades.

Veia Ariateea asseguda a la porta de la se-va cabanya: li somreïa i li allargava els bra-ços.

Tornà a esguardar el mar: ara la piragua semblava ésser més a prop. Sens dubte era

un bon sistema, avançar amb els ulls clucs. Però en aclucar-los altra volta tornà a veu-re Ariateea: anava a bord de la Tongaite aja-guda sobre el pont en braços del mestís.

Maruru llançà un crit terrible, el crit d'atac dels guerrers caníbals que ell coneixia només per les llegendes. Era un crit en-ardidor, capaç d'animar un moribund

Es posà de nou a bracejar i a pernejar fu-riosament. Donava cops de puny i guitzes a l'aigua, l'insultava amb veu ronca, amb ru-gits de bèstia fera.

S'anava acostant a la piragua, a cada es-forç desesperat de tots els seus músculs la veia apropar-se. Si l'atrapava ja només pensaria a viure. D'Ariateea i del mestís, ell ja se'n reia. Només volia viure. Hi ha res al món millor que viure? Xuclar el suc d'un coco novell, escurar la seva polpa tendrís-sima, tornar a beure el suc d'un altre coco i tornar a escurar-ne la polpa.

¿Què importava una dona, què impor-taven totes les dones? Pagaïaria fins a una platja qualsevol, jeuria a l'ombra de les pal-meres, beuria aigua de coco, reposaria.

La piragua ja no era lluny. Maruru la ve-ia bressada suaument per les ones, l'aire manso, com penedida de la mala passada que li havia jugat. Ja només li faltaven algu-nes braces per a atènyer l'embarcació, quan tot d'una les cames i els braços se li enramparen. No deixà de nedar: ho feia so-lament amb les espatlles i els malucs.

Avançava poc i cada volta era més difícil mantenir-se sobre l'aigua. La seva respi-ració era ràpida i panteixant. Es sentia un xiulet a la gola. L'aire no li entrava als pul-mons. Ja no somiava a arribar a un illot qualsevol, beure i menjar nous de coco, re-posar a l'ombra de les palmeres. Ja sols de-sitjava arribar a la seva piragua per morir-hi, ajagut de cara a l'infinit.

A la fi els seus dits enrampats tocaren el bordatge de l'embarcació, s'hi aferraren amb desesperat anhel. No li restaven forces per a enfil·lar-s'hi. Però la piragua es decan-tà i el tos del nedador s'hi embarcà empès per l'onatge: hi restà allargassat de boca terrosa».

Comprenc que en plena puixança racial les indígenes d'aquest arxipèlag fossin ues ve-nus. El tipus pur de la dona marquesana, tal com ens el descriuen Lesson, Max Radiguet i d'altres viatgers i etnòlegs autoritzats, era d'estatura regular, formes esculturals, graci-oses, bust magnífic, dels més bells que exis-teixen al món, la pell lleugerament daurada, just com una noia actual després de l'estiueig. Els ulls una mica esbiaixats, però negres, pro-funds i amb pestanyes llarguíssimes i espes-ses. El nasset un xic aixafat, la qual cosa do-nava un caient gràciós al perfil, els llavis grui-xudets, però fermes i rojos, i les dents d'una blancor esclatant. La cabellera era un verita-ble mantell sedós i d'una negror blavosa.»